

За един старопечатен миней от библиотеката на Зографската света обител

[Явор Иванов](#)

По време на посещение на библиотеката в Зографския манастир, беше намерена старопечатна румънска църковна книга, от 1720 г. със заглавие: МИНЕЮЛЬ Л꙲НА Л꙲Й І꙲ЛІЄ. Текстът ѝ включва служби за празници, кратки синаксарни жития и четива от Стария завет на славянски и румънски език. Правописът в книгата следва предимно правилата на църковнославянския. В румънския текст се използват множество славянски знаци за изписване. Интересно е да се отбележи присъствието в румънския текст на редица славянски думи – книжовни и народни български заемки, много от които се откриват все още в съвременния румънски литературен език или в някои диалекти.

Während einer Exkursion im Kloster des Zougrafs ist ein rumänisch kirchliches Buch von altem Druck empfunden seit 1720 mit Überschrift: "Mineiul luna lui iulie". Der Text enthält Heiligenlebener, Gottesdienste, Lesestoffe von der Bibel auf slawisch und rumänisch. Die Orthografie im Buch ist kirlichenslawisch. Im rumänischen Text giebt es viele slawischen Zeichner. Interessant ist dass im rumänischen Text steht auch viele altbulgarischen Wörter.

Студент съм в специалност „Румънска филология“ в СУ „Св.Климент Охридски“. През лятото на 2013 година имах възможността да посетя библиотеката на Зографската света обител на Атон, Света гора, Гърция. За мое щастие там се натъкнах на множество старопечатни книги на църковнославянски, гръцки, руски, български и румънски.

Именно книгите на румънски, от които около 30 бяха старопечатни, ми бяха особено интересни, тъй като изучавам румънски, а знаех твърде малко за стария румънски правопис и език.

Най-силно впечатление ми направи един старопечатен миней от 1720 г. със заглавие: МИНЕЮЛЬ Л꙲НА Л꙲Й І꙲ЛІЄ (Mineiul luna lui iulie) заедно с типик паримии и синаксар на румънски, издаден в гр. Бузю по времето на Константин Басараб войвода, владетел на цялата румънска страна. Книгата е голям формат, около 30 см., 115 листа, номерирани на славянски, като страниците са общо 232, без липси. Всички заглавия на четивата са изписани на румънски със славянски букви. Текстът включва служби за празниците за месец юли, кратки синаксарни жития и четива от Стария завет на славянски и румънски език. Част от заглавията в минея са:

„Жития на Св. безсребърници Козма и Дамян“; „Полагане честната дреха на Пресвета Богородица във Влахерна“; „Соломонови притчи“, „Из страдания на Св. мѣца Агни“; „Страдания на Св. мѣк Киприян“; „Неволите на Св. мѣк Лука“; „Преп. Тома Малейски“; „Св. мѣк Лукианж; „Помен на Св. вмѣк Прокопий“; „Св свѣцмѣк Панкратий, епископ Тавроменийски“; „Св. свѣцмѣк Кирил, епископ Гортинийски“; „Помен на Св. вмѣца Евфимия“; „Св. свѣцмѣк Атиноген“; „Св. мѣк Калиник“; „Св. мѣк Силуан“ и др.

Книгата е написана с двуеров правопис. Голям ер се пише на етимологичното си място в края на думата : всакъ нед꙲гъ, на рамѣхъ swoichъ, скотомъ, милостивъ.

Малък ер също стои в очакваната позиция в края на думата: благодать, тварь. Понякога малък ер се появява и в края на думата при очакван голям ер: истощеваемь, оумножаемь.

Иначе вътре в думата ъ в силна позиция се предава с о, малък ер с е, както е в източнославянските езици: сонмъ, на смѣртъ, воспеваю, врачество, истощеваемь.

Ы се пише само с малък ер.

Знак за голяма носовка не се употребява изобщо, навсякъде се предава с ъ / ю: во глѣбинѣ, воспою, мѣдрехъ, премѣдрии, сень вашѣ.

Знак за малка носовка се употребява, но само и единствено със звукова стойност [ja]. Йотувано а не се среща изобщо – всакъ, благодѣаніе, оучителя, напожете, исцѣлаете.

Сонантични рь, рь и лъ се предават с ор, ол, ер – първее, смѣртъ, наполнише сѧ, черплемьи, черплющїи.

Ят се открива редовно, но в редки случаи се замества от е – млеко, превъсоцы, изобщо в представката прѣ- винаги стои е.

Ы стои на мястото на и след ц, з, с (в горния пример). Наличие на знака дзяло.

Правописно се различават по няколко знака за у, за и и за о.

Правописът в книгата следва в основната си част правилата на църковнославянския, под влияние на силната църковнославянска традиция в румънските земи.

В румънския текст се използват множество славянски знаци за изписване.

1. Един от тях, който се среща единствено и само във влашките текстове, в началото на думата, наподобява стрелка, сочеща нагоре. Използва се за затворен звук [ъ] (като в ъгъл). След него следва звук [н] или [м] Например: ѡ' (în) ѡтѡнекъ (întunec), ѡтрѡ (întru), ѡнѡлтъ (înalt), ѡлѡкъ (în loc) ѡвъцѡтъ (învăţat), но на места се среща и употребата му без да има звук [н] или [м] Например: ѡль (îl)

В останалите случаи, в средата и в края на думите, в минея, за този звук се изписва голяма носовка ж. Правилата са били такива, че при изписване на носовка също следва буква н или м. Например: сѧнѣле (sângele), ѡсѧндїтъ (osândit) Тук голямата носовка Ж е употребена за затворено "ъ" (â).

Носовка се изписва и при думи, които са заемки пряко от славянския език. А, също така, на някои места се среща и употреба на носовка самостоятелно, без да има буква н или м след нея.

Характерна е употребата на буква Ѡ (дже). Например: рѠци (rugi), сѧѣѣиле (săgeţile), Ѡцѣлѣѣѣ (înţelegeţu), сѧнѣле (sângele), фѠлѣѣѣ (fulgere), мерѣѣ (mergea), ѧрѣѣнтъ (argint)

Като пример за едновременна употреба на двете букви и съответно за изписване на отворено и затворено "ъ" може да се даде: бѣтрѧнъ (bătrân). Други примери с Ъ: кѣдѣ (cădea), Ѡпърѣѣѣѧ (împărăţia), стрѣлѣѣчи (străluci)

3. При отворен звук [a], в текста в повечето случаи се употребява знак á с ударение отгоре (среща се и друго ударение, а в някои случаи то липсва или се изписва просто а). Например: в ѧпѣ (ară), а се изписва отворено с ударение (á), а това, което се чува като неударено "а" в бълг. език, се пише със знак ѣ в старорумънския. Други примери с á : плáта (plată), дáрь (dar), черчѣтáѣ (cercetare)

4. Употребата на Ъ се използва предимно за дифтонга в съвременния румънски език [ea]. В български език, при превод на този звук, го произнасяме като звук [иа]. Ят се използва и на

много места в текста като е, точно както в българския според книжовноезиковото правило, т.е 'а / я под ударение, е извън ударение и пред срички с предна гласна. Забелязва се екавско произношение след буква р.

Използването на ят на някои места в текста се вижда при членуване на съществително от ж.р. ед.ч. Например: карте - картѣ (членувана форма), както е в съвременния румънски със значение на български - книга; мънѣстире - с членувана форма - мънѣстирѣ; думата време от славянски може да се срещне по няколко начина в текста: изписана с ѣ с е или ѡ: врѣме, време, а при членуване - врѣмѣ, времѣ и времеа.

Вероятно е след XVI век дифтонг [ea] пред е да се е монофтингизирал в звук [e]. Други примери с ѣ: чѣле (cele), къдѣ (cǎdea), нѣдѣждѣ (nǎdejde)

За звук "e" в текста се изписва най-често славянско е. Например: árдере (ardere), де (de), сáле (sale)

ѣ се среща в началото на думите за "je" Например: ѣй (ei), ѣшѣрѣ (ieşirea), ѣра (era)

Употребата на ѡ (малка носовка) носи звученето на същия дифтонг [ea], но в някои случаи и за [e]. Среща се и за местоимение за ж.р. в именителен падеж. Например: де ѡ (de ea), ка ѡчѣѡ (ca aseea). Употребата ѣ, както и на ї се среща и за думи – заемки от славянски език, при които не се спазват румънските правописни правила, а се изписват точно както са на славянски: провиденїй, примѣждїе или при имена Марїѡ, Ѧндїѡхїѡ, Италїѡ, Оеодосїѡ, Ѧлизандрїѡ. Впечатление прави архаичното написание с малка носовка в приатен. В днешния румънски думата за 'приятел' е същата, но се пише и произнася prieten.

За звук [ia] се среща употребата на ѡ (йотувано а). Например: тѣѡатѣ (tǎiat), дѡмнезѣѡскѣ (dumnezeascǎ) , ѡрѣ (iar)

5. В минея се срещат два начина за изписване на [z] с ѡ или 3. Много често можем да срещнем употребата и на двете в рамките на една дума, например при dumnezeu – дѡнзеу или дѡнѡеу

6. Звукът [u] се изобразява с оу от старобългарски в началото на думата и с ѡ в средата и в края на думата. Например: оунде (unde), оунѣ (un) или в края и началото на думата при: пентрѡ (pentru), сѡпѡне (supune), порѡнчїй (porunci), лѡкрѡри (lucruri) Iepѡсалїмѣ (Ierusalim)

Звукът [o] се изписва както с О така и също и с омега ѱ под влияние на среднобългарския правопис. Омегата се забелязва по-често в началото на думата. Среща се и за местоимение за ж.р. във винителен падеж ѱ (o). Пример за употреба на ѱ и о:: фѡкѣ (foc), ѡаменилорѣ (oamenilor) ѡколѡ (acolo) фѡарте (foarte).

7. Звукът [i] се изобразява с буквата И ("и" осмично), ако е в средата на думата, или с ї ("и" десетично), ако следващата буква е гласна Например: вїѡцѣ (viață), дейсторїѡ (de istoria), ши (și).

V(ижица) може да се срещне при думи от гръцки произход. Например: Некѡфѡрѣ, квлїй, вѣвавѣ

Когато буквата и е в края на думата е несилабично, не образува сричка, а само смекчава съгласната. Например: думата мѡченичи (mucenici). Последното и не се произнася изцяло, а съвсем леко, колкото да омекоти ч.

Интересна е палатализация на "к" в "ц" за мн.ч. мѡченикѣ – мѡченичи в посочения пример, като на български за същата дума има палатализация на "к" в "ц".

8. ѣ може да се срещне в средата и края на думата и се произнася както на български. Например: лѣй (lui), челѣй (celui), мѣйни (ѣ е в средата, а и, както в предишния пример, почти не се изговаря).

9. С щ се изписва звука [шт]. Например: сихъстрѣщѣ (sihästreŝti), мѣщелѡрь, крещинїи (creŝtinii)

10. В текста се забелязва и употребата на Ѡ (тета) за думи от гръцки произход. Например: Ѡскиѡпѡли, ѡнѡпѡтѡлѡй, Лѡей.

Интересно е да се отбележи присъствието в румънския текст на редица славянски думи – книжовни и народни български заемки, много от които се откриват все още в съвременния румънски литературен език или в някои диалекти. Сред тях могат да се посочат: жътве, чинстит, страдания, милосърдіе пророчи, мжнъстире, моаще, дарь, сабіе прѣѡбраженїе, мѡроносиць, възнесенїе, бгслов, пещера, пещерїй, аѣстол, день, дхъ " ѡбичѣюр, обичѣюр, блгочистиви, послѡшіа, жхртвь, изворж, спъсѣще, спъсѣ, словозить, православника, " печетлуите, мученїей, събѡр, читанїа, пѣсна, провиденїй, примѣждїе, блгорѡдникъ, хртвь, мѣщелѡрь, слѣжитѡри, гласъ.

11. Силен аргумент в подкрепа на евентуална теза, че минеят е монтенски е заради наличието на дифтонг ѡ. Например: мѡйни (mâini), пѡйне (pâine)

При един по-подробен и професионален преглед и анализ на текста може да се извадят на бял свят и редица от граматическите характеристики на тогавашния румънски. Това би дало възможност и за евентуално диалектно локализиране на текста, но това надхвърля целта на настоящата работа и възможностите ми към момента.

Едно старо стихотворение намерено в книгата:

Сѣмн стрѡшникъ шї ѡрмъ лѡ рѣзбѡю прѣ тарѣ •
Ден черю фѣ ѡрѣтат ѡ минѣне марѣ •
Ѡ крѣче де стѣле пре черю ѣсемнатъ •
Марелѡй Кѡнстантинъ Хс їй ѡратъ •
Кѣ слѡве прежѡрь ѣскрїсе Рѡмленещи •
Претѡѣ врѣжмѡшїй тѣй їѣ сѣй бирѣещи •
Акѣма шї Корбѡль ѣкъ ѡ ѡратъ •
Дѡмнѡлѡй Кѡнстантинъ ѣтрачѡстъ датъ •
Дѡндѡй лѡй пѡтѣре кѣ нѣдѣжде бѡнъ •
Ка сѣ стѣпнѣскъ кѣй девїць бѡнъ •

"Semn straşnic şi armă la războiu prea tare •
Den ceriu fu arătat o minune mare •
O cruce de stele pre ceriu însemnată •
Marelui Konstantin Hristos îi arată •
Cu slove împrejur scrise Râmleneşti •
Pretoţi vrăşmaşii tăi tu săi birueşti •
Acuma şi Corbul încă o arată •
Domnului Konstantin întraceastă dată •
Dându-i lui putere cu nădejde bună •
ca să stăpânească căi de viţă bună •

Етикети: [буква](#)

[език](#)

[църковнославянски](#)

[текст](#)

[правопис](#)

[славянски](#)

[звук](#)

[Buchstabe](#)

[Sprache](#)

[kirlichslawisch](#)

[Text](#)

[Orthografie](#)

[slawisch](#)

[Laut](#)

Година: 2013

Книжка: 3-4

Рубрика в списание Littera et Lingua: [Култура и съвременност](#)

Сподели: [Delicious](#) [Digg](#) [Facebook](#) [Google](#)

[Plus](#) [LinkedIn](#) [Myspace](#) [Orkut](#) [Reddit](#) [StumbleUpon](#) [Twitter](#) [Yahoo](#)

Source URL: <https://naum.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/2013/3-4/ivanovja>